

פנינים לפרשת וארא

"והעל את הצפרדעים" (ח א) פעמים מוזכר בתורה לשון "והעל". מדוע ?

"והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים" ('שמות' ו ו)

הצעד הראשון לקראת הגאולה, היה זה שהגלות נמאסה בעיני בני ישראל ולא היו יכולים עוד לסבול אותה. כי כל זמן, שאפשר עוד לסבול את הגלות, אין הגאולה יכולה לבוא. וזה שאמר הכתוב: **"והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים"**. אוציא אתכם מתוך הסבלנות שיש בכם כלפי המצרים ואמאייס בעיניכם את הגלות, עד כי לא תוכלו לשאתה עוד. (יחידושי הרי"ם) הצדיק רבי יעקב שמשון משפיטובקה, מתלמידי המגיד ממזריץ' היה אומר: **"קל יותר להוציא את היהודים מתוך הגלות,**

מאשר להוציא את הגלות מקרב היהודים". (פרפראות לתורה)

"ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה" (ו ט)

שני טעמים יש לדבר מה שהקדימו בני ישראל לצאת ממצרים קודם הזמן; ראשית; משום שכבר היו שקועים כל כך בטומאת מצרים, עד שלא נותרה עוד כל שהות ואילו נתעכבו עוד זמן מה, היו נטמעים כליל בין המצרים ולא היו יכולים לצאת בתור עם ישראל. וזהו; **"מקצר רוח"** מחמת חוסר כחות רוחניים להחזיק עוד מעמד.

ושנית; משום שקושי השעבוד היה כה גדול, עד שבמשך התקופה הזאת, סבלו בשביל כל ארבע מאות השנים וזהו: **"מעבדה קשה"**.

על כך אומרת לנו התורה; כי בני ישראל לא קבלו את שני הטעמים הללו; לא של **"קצר רוח"** ולא של **"עבדה קשה"**. ולפיכך; לא רצו להאמין כי גאולתם תבוא לפני תום ארבע מאות שנה, כפי שנגזר עליהם. (פרדס יוסף)

"הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים" (ו יב)

לכאורה; מה קל וחומר הוא זה? והלוא בני ישראל לא שמעו מחמת **"קצר רוח ועבדה קשה"**. ומה הוכחה יש בכך שגם פרעה לא ישמע? אמרו חכמינו; על **"עבדה קשה"**, כי בני ישראל היו שקועים בעבודה זרה של מצרים ולפיכך; לא יכלו לשמוע את דברי משה. וא"כ הרי נכון הוא הקל וחומר; אם בני ישראל אינם שומעים אותו רק משום שהם גרורים אחרי עבודה זרה, הרי על אחת כמה וכמה שלא ישמענו פרעה, שהוא עצמו הנהו עבודה זרה, שכן עשה את עצמו אלוה. (יתורת משה)

כאשר בני ישראל אינם רוצים לשמוע את דברי מנהיגיהם, אין המנהיגים יכולים להשפיע ולהועיל מאומה, לפי שכחו של המנהיג נובע מן העם. א"כ; אילו היו בני ישראל שומעים את משה, אזי היו פיו ושפתיו נפתחים ודבריו היו משפיעים גם על פרעה. אבל כאשר **"בני ישראל לא שמעו"**, אזי נעשה משה ל**"ערל שפתיים"**. (שפת אמת)

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוה את בני ישראל" (ו יג)

אע"פ שבני ישראל לא שמעו **"מקצר רוח ומעבדה קשה"**, בכל זאת מצוה השם יתברך להוסיף ולדבר אליהם.

דברי אלוקים מן ההכרח שיעשו רושם ויפעלו את פעולתם, אם לא לאלתר, הרי בזמן מאוחר יותר. דבורים של קדושה אינם הולכים לטמיון. ומן ההכרח שישמעו ביום מן הימים. (שפת אמת)

”וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אֶהָרֹן וְאֶת מֹשֶׁה” (ו כ)

התורה מספרת כאן במתכוון, כי משה ואהרן נולדו ככל בשר ודם, להורים רגילים ובכל זאת נעשו לגדולי הנביאים והמנהיגים של עמנו, הודות לפעולותיהם ומעשיהם הם אשר בחרו לעצמם. ולא שירדו לעולם כמלאכי מרום. מכאן עלינו ללמוד; כי כל אדם ואדם מסוגל ע”י עבודתו ובחירתו, להגיע למדרגות העליונות ביותר ואפילו להיות בבחינת משה ואהרן. (ספר 'המורה והתלמוד')

”וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנֹטְתִי אֶת יָדֵי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם” (ז ה)

ע”י הנפלאות והמכות, נתקדש שם שמים ונתברר לעולם כולו, כי השם יתברך מנהיג את כל הבריאה והיא נתונה בידו ”כחֲמֹר בְּיַד הַיּוֹצֵר” (ירמיה' יח) לשנות בה כרצונו. ובכן, לא זו בלבד שע”י הנפלאות והמכות נגאלו בני ישראל ממצרים מבחינה חומרית, אלא גם נגאלו משיטותיהם הכופרות והאליליות של המצרים. וזהו: ”וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם”. (משך חכמה')

”קח את מטך והשליך לפני פרעה יהי לתנין” (ז ט)

ההשפעה הגדולה ביותר על האדם, נודעת לסביבתו בה הוא שרוי. אפילו האופי המושחת והגרוע ביותר, עשוי להשתנות ולהשתפר כאשר הוא שרוי בסביבה טובה ונאצלה. ומאידך, האדם הטוב ביותר עלול להפך לחיה צמאת דם, בהימצאו בסביבה מושחתת. כשביקש משה רבנו להסביר לו לפרעה, כי אע”פ שבני ישראל כה מושפלים ובזויים עתה במצרים, עד שאין להם כלל צורת אנוש, בכל זאת יוכלו להפוך לאנשים גבוהי דרגה ונאצלים ביותר, לכשישתחררו מן הסביבה המצרית המושחתת הוכיח לו, כי 'מטה האלקים' שעליו חרות השם המפורש וע”י נתרחו המופתים המופלאים ביותר, בבואו ”לפני פרעה” הריהו הופך לנחש ארסי. ואותו נחש הופך שוב למטה אלקים בחזרו אל ידו של משה. זה כחה והשפעתה של האוירה מסביב. (מהר”ם שפירא מלובלין זצ”ל)

”וַהֲדָגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר תָּמוּת וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר” (ז יח)

צריך להבין, אם היאור נהפך לדם, הרי כבר הושגה המטרה של הכאת אלהי מצרים. ולשם מה היה צורך גם במיתת הדגה ובהבאשת היאור? אכן יש לפרש עפ”מ דאמרו בגמ' (מעילה' יא), שיע”ז שנשתברה מאליה, לדעת ר”ל; מותרת'. וכגון: אילן של ע”ז שנשבר ברות, פקע ממנו איסור ע”ז. כי הגוי מבטל את הע”ז והע”ז ניתרת בביטול העכו”ם, לפי שאומר: אם על עצמה לא הגינה, על אחרים לא כ”ש! ומעתה י”ל; שהמטרה היתה לא רק כדי להעניש את אלהי מצרים ע”י ההכאה, אלא לגרום לביטול של הע”ז ולכן אילו רק נהפך היאור לדם, א”כ אמנם נענש, אבל אין כאן ביטול ע”ז שדם אינו מין הפסד, רק שאינו ראוי לשתיה. אך כשגם באש היאור, הרי שנפסד וניזוק. והע”ז שנשתברה מאליה העכו”ם מבטלה בלבו. (לב שלום')

”וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ.. וּבְבֵית עֶבְדֶיךָ וּבְעַמֶּיךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ” (ז כח)

אמרו חכמנו; כי הצפרדעים היו נכנסות לתוך אש התנורים, אף כי היו נשרפות, שכן מילאו את רצון קונן. והן אשר הורו דרך לחנניה, מישאל ועזריה, להיזרק לכבשן האש על קידוש השם. לפיכך; מוצאים אנו בפרק 'שירה', שהצפרדע אומרת: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', מילים המזכירות לאדם את חובתו, למסור נפשו בעד דבר אלקים. (יתורת משה')

”וְהָעַל אֶת הַצְּפַרְדָּעִים” (ח א) את המילה ”וְהָעַל” מוצאים אנו עוד פעם אחת בתורה, אצל מותו של אהרן, שם נאמר: ”קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אתם הר הָהָר” (במדבר' כ כה).

כי כשם שכאן גילו הצפרדעים מסירות נפש בעד מצות הבורא בלכתן אל מות בטוח, כך גם אהרן עלה אל "ה' ה'הר" על מנת למות ומסר את נפשו בעד מצות הבורא. (ליקוטי שפת אמת')

"וַיִּקְרָא פְּרַעֲהַּ כִּי הִיְתָה הַרְנוּחָה וְהַכְּבֵד אֶת לְבוּ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (ח יא)
יש להבין מהו שאמר הכתוב: "וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם"? הלא פרעה עצמו הבטיח לשלח את העם ונמצא שאם אינו משלחם, הרי שלא רק שהוא אינו שומע "אֲלֵהֶם", אלא גם אינו מקיים את דבורו! וא"כ מדוע התורה מדגישה דוקא את מה שלא שמע "אֲלֵהֶם" ומתעלמת מהפרת הבטחתו? אלא ללמדנו טבעם של הרשעים המסורים ביד יצרם, שמכיון ש"הִיְתָה הַרְנוּחָה" באמת שכח פרעה את הבטחתו והוא באמת חשב שרק את בקשת משה אינו מקיים. ולכן הפר פרעה את הבטחתו ללא שום פחד ובושה, כי היה משוכנע באמת, כי רק אינו שומע "אֲלֵהֶם" אל משה ואהרן! ('לב שלום')

"וַיִּקְרָא פְּרַעֲהַּ... וַיֹּאמֶר לְכוּ זַבְחוּ לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן... דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֶלְךְ בַּמִּדְבָּר וְזַבְחֵנוּ לֵה' אֱלֹהֵינוּ" (ח כא כג)

לפי תפיסתו והבנתו של פרעה, אפשר לעבוד את האלקים ולהקריב לפניו קרבנות, תיכף ומיד, ללא כל הכנות מוקדמות ואפילו כאשר שקועים בתועבותיה של מצרים וקשורים עדין לארציות "בְּאֶרֶץ". מסביר לו אפוא משה, כי לא זו דרכם של ישראל, אלא תחילה יש להתרחק מתועבות מצרים ולהטהר מן הענינים הארציים ורק אז אפשר לעבוד את השם יתברך ולזבוח לפניו. לפני הקרבן דרושה תשובה והתרחקות מן הרע. ('שם משמואל', בשם הגה"ק מסוכטשוב, בעל 'אבני נזר' זצ"ל)כיוצא בזה אומרים בשם היחידושי הרי"ם זצ"ל על מאמר חכמינו: 'עולת בן נח, אינה צריכה הפשט וניתוח' לפי תפיסתו של גוי, אפשר להביא קרבן; מבלי כל צורך להפשיט מעל עצמו את פסולתו, 'הפשט'. ולנתח את לבו לנתחים מתוך חרטה על העונות, 'ניתוח'. ואילו קרבנו של אדם בישראל דורש; 'הפשט וניתוח'.

"וּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מַיִם" (ז יח)

יש להתבונן, מה הטעם שהיתה במכה זו תוספת שמתו הדגים אשר ביאור עד ש"בְּאֵשׁ הַיָּאֵר" וכי לא די היה בעצם הדבר הנורא שנהפכו מי היאור לדם? ובפסוק נראה שלא "נִלְאוּ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מַיִם", אלא לאחר שמתו הדגים ו"בְּאֵשׁ הַיָּאֵר".

וכתבו בזה רבותינו בעלי ה'יתוספות': שאילו לא היה היאור נבאש, לא היו המצרים נמנעין מלשתות הימנו, כי אף על פי שהיה מראיתו דם מכל מקום טעמו היה מים ושמא היו שותין ממנו, כמו שאנו רואים הגויים בזמן הזה שותין דם ואינם קצים בו. לפיכך עשה הקב"ה שהדהגה אשר ביאור ג"כ תמות כדי שיבאש היאור ועל ידי זה "נִלְאוּ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מַיִם". והטעם שנקראת המכה הזאת בשם: מכת "דָּם", אף שחלק נכבד מקללת המכה היתה ההבאשה של המים: לפי שההבאשה אינה נכרת כלפי חוץ ואילו הדם ניכר כלפי חוץ בצבעו, לכך קרא לו: מכת "דָּם".

ארץ ישראל - "וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם" ('שמות' ו ז)ספור מופלא ממחנה העבודה בסיביר

איך נלקחים לעם? במתן תורה! כך פירשו הראשונים; "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם" ('דברים' כז ט). שם במתן תורה, הגיעו למדרגות הגבוהות ביותר ונצלו מהחומריות, כי 'בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין'. לאחר שנהיינו לעם ה' "וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם" אנו כבר אגודים חזק בקב"ה וגם הרחוקים ביותר, אינם נאבדים מעם ה'.

ועוד יבוא יום שבו נאמר: "וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדַּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לֵה' בְּהַר הַקָּדֵשׁ בִּירוּשָׁלַיִם" ('ישעיה' כז יג). וכבר בדורנו, מאות אלפים שבים לאביהם שבשמים. דרש רבי

שלום שבדרון בדרשתו: "אספר לכם מה שספרו לי שני אנשים מ'החברא קדישא' סיפור נדיר שמתנוצץ רק מחמת; **"וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם"**. יהודי עולה חדש מרוסיה, נכנס בהתרגשות למשרדי 'החברא קדישא', התישב והתקשה לפתוח בדברים, נתנו לו לשתות מעט מים, הוא בכה מעט ואח"כ התחיל לדבר, הוא סיפר; כי יותר משנתים היה אסיר בסיביר ועבד שם עבודת פרך, לפני כשבוע השתחרר ואף אישרו לו לעלות ארצה בסיום שנות הענישה, לשמחתו לא היה גבול, לפני שעזב את המחנה בסיביר, ממש בשעה האחרונה, נקרא לבית הרפואה, קראה לו הרופאה היהודיה שעבדה במחנה כמה שנים לפניו. היא פתחה ואמרה בדמעות: "מסתבר כי אני אשאר כאן עד יום מותי וסביר להניח שלא אזכה לבוא לקבר ישראל, יטמינו אותי עם שאר אסירי המחנה, שרובם אינם יהודים, נודע לי שאתה ממחר לצאת אל מעבר למסך הברזל, לעזוב את רוסיה ולעלות לארץ ישראל, רצוני לתת לך משהו, היא נכנסה לחדר הסמוך, חתכה אצבע מידה השמאלית, שבה עם האצבע ובכתה בקול רם לפחות שהאצבע שלי תקבר בהר הזיתים בירושלים". כך סיפר האיש והוציא מכיסו קופסת עץ עטופה בבד, עליה כתוב בדיו, שם האשה ושם אביה. אנשי 'החברא קדישא' בכו לא הפסק. אינני יודע אם בכלל ראוי לעשות מה שהיא עשתה, אבל בודאי היא עשתה זאת עם כל הדמעות והכונות שביכולתה של אשה יהודיה רחוקה מיהדות ונידחת בסיביר, היתה זו הרגשה פנימית נשגבה של בת יהודית, אי שם בסיביר. ומהיכן שאבה זאת? ממתן תורה, מ"וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם". אותה קדושה פורצת ומתעוררת בכל מיני צורות, גם שם, מעבר להרי החושך. וה' יעזור לכלנו, שיתנוצץ בנו אור התשובה ונגיע לגאולה החמישית, היא הגאולה השלמה, במהרה בימינו. ('להגיד' חומש המגידים)

אמונה - "הוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאַיִךְ יִשְׁמְעֵנִי פְּרַעַה וְאַנִּי עָרַל שְׁפָתַי" ('שמות' ו יב)

כיצד יתכן שבאדם יפעלו שני כחות מנוגדים; מצד אחד מאמין ומצד שני אינו מאמין? אחז"ל: 'זהו אחד מעשרה ק"ו שבתורה' ('ב"ר' לב). יש לתמוה; מהו כאן הק"ו? הרי בני ישראל לא שמעו; **"מִקְצֹר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה"**, מה שלא היה אצל פרעה? עוד יש להעיר; כיצד מתישבת טענת משה בדבר חוסר אמונה בבניי, בעוד הכתוב מעיד עליהם: **"וַיֹּאמְרוּ הָעָם"**? אומר הגרי"ל חסמן זצ"ל בספרו 'אור יהל' (ח"ג): שמכאן יש ללמוד, כי יתכן שיהיו באדם שני כחות מנוגדים זה לזה; מחד: **"וַיֹּאמְרוּ הָעָם"** ומאידך: **"וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה"**. כלומר; מאמינים ואינם מאמינים כאחד. דברי שלמה המלך ע"ה: **"שְׁמַיִם לְרוּם וְאַרְצָה לְעַמֶּק וְלֵב מְלָכִים אֵין חֶקֶר"** ('משלי' כה), מסברים את אזנינו בענין זה יותר.

מדבריו אנו למדים, שבלב האדם, אשר גודלו אמנם רק כטפח, נמצאים דרכים ונתיבים ישרים ומעוקלים רבים לאין מספר, כאורך השמים לרום עד הארץ לעומק. ממילא; יובן, שיש מקום בליבו של איש אחד, לכל מיני דעות והרגשות וכדו', גם אם הם נסתרים זה ע"י זה ושונים זה מזה מן הקצה אל הקצה. **"קִצֹר רוּחַ"** הנאמר כאן אצל בני ישראל מפרש הספורנו: 'לא נתנו לב להתבונן'. כונתו לומר בזה; שרוחם נתכוצה ועי"ז **"לֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה"**. כלומר; לא נתן להם לבם להתבונן ולשמוע את הדברים שנאמרו להם. זוהי מחלה רוחנית שממנה סובלים רוב באי העולם, מדור דור. בנתיבים מעוקלים אלה, צעד פרעה. עם שחר, הוא משכים ללכת בכל יום לשפת הנילוס ושם עושה צרכיו ואח"כ הוא שב לביתו ויושב על כסא המלך ומכריז: **"לִי יֵאָרִי וְאַנִּי עֹשֵׂיתִנִּי"**,

ברור שאף בר דעת לא יאמין לדבריו! ואעפ"כ, כך נהג מידי יום ביומו. פרעה אינו השליט היחיד בהיסטוריה המרמה את עצמו ללא כל רתיעה, שהרי אחז"ל; על כמה רשעים בעולם שהיו **"וְיִודְעִים אֶת רִיבֹנָם וּמִתְכוּנֵי לְמִרְד ב'."**

יודעים את ריבונם עפ"י עדות חז"ל, פירושו של דבר הוא; שהיתה להם השגה נפלאה בידיעת השי"ת ובכ"ז היה בכחם למרוד בו. מהיכן נלקחת מידה כה גדולה של עוז וחוצפה להנהיגה כזו? עכצ"ל; שכל אדם, אף הגדול ביותר, היות ואדם הוא ומאדמה נוצר, הוא עלול לחלות במחלה הממארת של "קִצְרֵ רוּחַ" דהיינו; אי התבוננות, כמבואר לעיל. ואם חוסר ההתבוננות יכול להגיע עד כדי כך, שמצד אחד; יודעים את ריבונם ומאידיך; ומתכוונים למרוד בו, אין שום תימה על פרעה שנשתטה להאמין בעצמו ולומר: "לִי יָאֵרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". ישנם אנשים, אשר החולי הזה תוקף אותם לעתים רחוקות. ויש אשר יחלו בזה בתדירות גבוהה. גם בעצם המחלה ישנם הבדלים; לפעמים, היא באה בחזקה ובאופן רציני מאד. לעתים, אינה מסוכנת כ"כ. מעתה הק"ו שעשה משה ברור ומבואר: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" זרע קודש מחצבתם בני אברהם יצחק ויעקב, אם הם "לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי" כלומר; נדבקו במחלת "קִצְרֵ רוּחַ" שלא להתבונן, ק"ו פרעה הרשע אשר רוחו קצרה ועומדת משכבר הימים, עד כדי הטעיית עצמו והמשתטים אחריו, כאמור; ברור שהוא לא ישמע אלי ולא יתן לב להתבונן. (ילקח טוב' על הפרשה)

דברי אגדה

הגמרא במסכת 'שבת' (לג:) מספרת: על רבי שמעון בן יוחאי ובנו רבי אלעזר; שפגשו באדם זקן שהיה אוחז בידו שתי חבילות של הדס ורץ עמם סמוך לכניסת השבת. שאלוהו: "למה לך הדסים אלו"? ענה להם: "לכבוד שבת". שאלוהו: "למה לא יספיק לך חבילה אחת"? ענה להם: "האחד כנגד 'זָכוּר' והשני כנגד 'שְׁמוֹר'". אמר רבי שמעון בן יוחאי לבנו: "ראה כמה חביבין המצוות על ישראל".

ומצינו בגמרא שכיבוד השבת היא סגולה לעשירות; שכך אמרו חז"ל במסכת 'שבת' (ק"ט.): 'אמר רבי חייא בר אבא': "פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משאוי ששה עשר בני אדם. ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו. ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים. וכשמניחים אותו אומרים: "לֵהּ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהילים' כד) וגו' וכשמסלקין אותו אומרים: "הַשָּׁמַיִם שְׁמִים לֵהּ וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם" (תהילים' קטו). אמרתי לו: "בני במה זכית לכך"? אמר לי: "קצב הייתי ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי: "זו תהא לשבת". אמרתי לו [אשריך שזכית]: "וברוך המקום שזיכך לכך".